

# מפי כהן

שיעורו השבועי של

מו"ר הרב שמעון כהן שליט"א

לעילוי נשמת מו"ח הרה"ג המקובל הרב אליהו עטייה זצ"ל

## ספר שופטים

### פרק יב

אבצן זה בועז

#### ראשי פרקים:

שלושה שופטים - אבצן, אילון ועבדון ◊ אבצן - אב צאן ◊ אבצן לא הזמין את מנוח ◊ שתי הדרכות מוסריות חשובות ◊ משפחות ברוכות ילדים זו ברכה נפלאה ◊ גלגל חוזר בעולם ◊ רוחו של אבצן לא נפלה לייאוש ◊ רבי עקיבא לא נפל ברוחו ◊ נשמת בועז באה כדי להקים את שושלת בית דוד ◊ המבזה אחרים ניטלת ממנו הברכה ◊ בועז מגלה רגשות ותשומת לב מיוחדת ◊ גושי הלום - התקרבי למלכות ◊ אפיריון למלכות ישראל

ואף משה לא בחנו הקדוש ברוך הוא אלא בצאן... אמר הקדוש ברוך הוא: יש לך רחמים לנהוג צאנו של בשר ודם כך, חייך, אתה תרעה צאני ישראל".

רועה צאן דואג לצאנו במסירות, ביום ובלילה, ונותן לכל אחד מן הכבשים את הצריך לו לפי ערכו, וכך גם מנהיגי ישראל, דואגים במסירות לכל אחד מישראל לפי צרכיו בגשמיות וברוחניות, ביום ובלילה, מבלי לבקש כבוד ושררה, אלא עבדות והתבטלות כלפי הציבור.

#### אבצן לא הזמין את מנוח

לפי חז"ל כאמור, אבצן הוא בועז, אבי שושלת בית דוד, המוכר לנו ממגילת רות. במגילת רות מסופר כי בלילה האחרון לחייו נשא בועז את רות, ומצאצאיו יצאה שושלת בית דוד. ומהיכן למדו חז"ל שאבצן הוא בועז? כנראה על סמך התקופה הזוהי של מגילת רות וספר שופטים, על פי המיקום הזהה - בית לחם - ועל פי התנהגותו המנהיגותית של בועז, המתאימה למנהיג ושופט.

חז"ל<sup>5</sup> מספרים, שאבצן עשה משתאות גדולים לכבוד חתונת ילדיו ולא הזמין אליהם את מנוח, אבי שמשון, משום, שהניח שאשת מנוח עקרה ולכן משפחת מנוח לעולם לא תזמין אותו לשמחות.

על מעשה זה נענש אבצן במות ילדיו בחייו, ולאחר מות אשתו נשא את רות לאשה והוליד ממנה בן אחד ושמו עובד, ומעובד יצא ישי, וממנו דוד מלך ישראל, שהיה טוב מששים הבנים שהיו לו קודם.

#### שתי הדרכות מוסריות חשובות

מדברי חז"ל אלה לומד הרד"ק שתי הדרכות מוסריות חשובות:

<sup>5</sup> בבא בתרא צא ע"א.

#### שלושה שופטים - אבצן, אילון ועבדון

לאחר מות יפתח קמו לישראל שלושה שופטים שתקופת הנהגתם נסקרת בקצרה - אבצן מבית לחם, אילון הזבולוני ועבדון בן הלל הפרעתוני.

על אבצן, הראשון מבין השלושה, מסופר שהיה בעל משפחה ענפה וברוכת ילדים - שלושים בנים ושלושים בנות. ועל עבדון, האחרון מביניהם, מסופר שהיו לו ארבעים בנים ושלושים נכדים.

#### אבצן - אב צאן

רש"י<sup>1</sup> מגלה לנו שאבצן הוא בועז, שעליו מסופר בהרחבה במגילת רות, ומקורו בדברי חז"ל<sup>2</sup>.

בספר "מנחה קטנה"<sup>3</sup> מבואר, שבועז נקרא 'אבצן', במשמעות של 'אב צאן', על שם שהיה שופט בצדק ומנהיג בחסד, וזו לשונו:

"ואפשר שקראו 'אבצן', שהיה שופט בצדק ומשגיח על ישראל בחסד, ולזה קראו אב צאן, שהוא היה אב רחמן ונאמן על צאן מרעיתו עם ישראל".

רעייית צאן היא 'מבחן הסף' למי שעתיד להנהיג את ישראל, כמבואר בחז"ל<sup>4</sup>:

"ה' צדיק יבחן", ובמה הוא בוחנו? במרעה צאן. בדק לדוד בצאן ומצאו רועה יפה... אמר הקדוש ברוך הוא: מי שהוא יודע לרעות הצאן, איש לפי כוחו, יבא וירעה בעמיו...

<sup>1</sup> רש"י שופטים יב, ח.

<sup>2</sup> בבא בתרא צא ע"א.

<sup>3</sup> מנחה קטנה שופטים יב, ח.

<sup>4</sup> שמות רבה ב, ב.

## גלגל חוזר בעולם

**האברבנאל**<sup>15</sup> מבאר, שסיפור ריבוי בניו ובנותיו של אבצן נועד להדגיש את ההבדל בינו ובין יפתח, וזו לשונו:

"וזכר הכתוב הסיפור הזה, להודיע שגלגל הוא שחזור בעולם, כי הנה יפתח לא היה לו כי אם בת אחת יחידה ולא זכתה לשתנשא, כי מפני נדר אביה נשאת מקודשת לה' ואיש לא ידעה, ואבצן, ששפט ישראל אחריו, היו לו שלושים בנים ושלושים בנות וזכה לשנשא את כולם בחייו".

בזמנו של יפתח עם ישראל היה במצוקה, משועבד תחת יד בני עמון, דבר שהתבטא כנראה גם במיעוט ילודה. והדוגמא הבולטת היא בית יפתח, שהיתה לו בת יחידה אשר לדאבון לב, בשל נדר אביה, כלל לא זכתה להינשא.

ניצחונו של יפתח את בני עמון הביא עמו תקוה חדשה מלאת התחדשות וחיות. תפקיד ההנהגה ניתן כעת, לא בכדי, למי שביטא באומר חייו כוח מיוחד של התגברות החיים וברכתם - שלושים בנים, שלושים בנות ו... שישים חתונות.

## רוחו של אבצן לא נפלה לייאוש

למרבה הכאב, ברבות השנים, בשל פגיעתו במנוח אבי שמשון, כפי שראינו לעיל, נאלץ לקבור את בניו ובנותיו ולהתאבל עליהם בחייו. ושוב, ביתו של המנהיג משמש בבואה למצבו של העם, שכן באותן שנים שבהן כנראה התרחש סיפורה של מגילת רות, סבלו ישראל שנות רעב קשות.

רוחו של אבצן, הוא בועז, לא נפלה לייאוש, אלא שם מבטחו בה'. קשה לדמיין מציאות כואבת כל כך של אב המאבד בן אחרי בן ובת אחרי בת - שלושים בנים ושלושים בנות - ומלווה את כולם בדרכם האחרונה. והנה בועז קם מאבלו ומתנער מאפרו, ולמרות זקנותו המופלגת, ביום האחרון בחייו, הוא נושא לאשה את רות וזורע את הזרע שממנו תקום שושלת בית דוד.

## רבי עקיבא לא נפל ברוחו

הגמרא **ביבמות**<sup>16</sup> דורשת את הפסוק בקהלת "בַּבֶּקֶר זָרַע אֶת זֶרְעוֹ וְלָעֶרֶב אֵל תִּנַּח יָדָךְ כִּי אֵינָהּ יוֹדֵעַ אִי זֶה יִקְשֶׁר הַזֶּה אוֹ זֶה וְאֵם שְׁנֵיהֶם קָאֶחָד טוֹבִים"<sup>17</sup>, ומביאה בעקבותיו את סיפור מותם של תלמידי רבי עקיבא, שמזכיר מעט את סיפורו של בועז. לרבי עקיבא היו עשרים וארבעה אלף תלמידים, ובזמן קצר ביותר מתו במגפה כל תלמידיו, ועולמו חרב עליו. אבל רבי עקיבא לא נפל ברוחו ולא אמר נואש, אלא הלך אצל חכמי ישראל שבדרום והתחיל הכל מחדש, לימדם וגידלם עד שנעשו זכאים וראויים להעמיד את התורה מחדש.

## נשמת בועז באה כדי להקים את שושלת בית דוד

**המהר"ל**<sup>18</sup> לומד מדברי חז"ל ש"אבצן זה בועז" לימוד גדול, וכה דבריו:

א. אל לו לאדם להתגאות בריבוי בניו וברוב עושרו, כי ביום אחד הכל יכול להינטל ממנו ח"ו, וכפי רוב גודלו כך גודל אבדלו, וזו לשון **הרד"ק**<sup>6</sup>:

"וסמך לו דבר מנוח ללמדך שלא יתגאה אדם לא בעושר ולא בבנים, כי אבצן עשה ששים סעודות בין בניו ובנותיו ובכולן לא זימן מנוח לפי שהיה עקר... ואירע לו מפני זה שכולן מתו בחייו".

ב. הסופג עלבוננו ואינו משיב, שכרו רב. וכך כתב **הרד"ק שם**:

"והיה לו למנוח בן קיים והיה שופט ישראל, כי ראה ה' בעלבוננו".

ויפים בהקשר זה דברי **חז"ל** אודות הנעלבים ואינם עולבים:

"הנעלבים ואינן עולבים, שומעין חרפתן ואינן משיבין, עושין מאהבה ושומחין ביסורין - עליהן הכתוב אומר: 'ואהביו כצאת השמש בגבורתו'".

## משפחות ברוכות ילדים זו ברכה נפלאה

**הרד"ק** מסיים בביאור הפסוקים על דרך הפשט, וזו לשונו:

"ולפי דרך הפשט סיפר הכתוב נישואי בניו ובנותיו לספר ההצלחה הגדולה שהיתה לו בבנים ובבנות, כי כולם השיאם בחייו, ובאמת היו בו דברים טובים אשר בשכרם הגיע לזאת ההצלחה ולמעלה גדולה להיותו שופט ישראל".

כלומר הסיפור על ריבוי בניו של אבצן מלמד כי ראוי היה מאת ה' לגדולתו ולא בכדי האיר לו ה' פנים והביא ברכה בביתו.

משפחות ברוכות ילדים, זו ברכה נפלאה. כך הוא רצון הבורא, שנאמר: "וַיֹּאמֶר לָהֶם אֱלֹקִים: פְּרוּ ורְבוּ וּמְלֵאוּ אֶת הָאָרֶץ..."<sup>8</sup> וכך ברך ה' את אבות האומה באופן מיוחד, וכפי שנאמר לאברהם אבינו: "כִּי בָרַךְ אֲבִרְכְּךָ וְהִרְבָּה אַרְבֶּה אֶת זֶרְעֲךָ"<sup>9</sup>, וליצחק אבינו: "וְהִרְבֵּיתִי אֶת זֶרְעֲךָ כְּכֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם"<sup>10</sup>, וליעקב אבינו: "וְהָיָה זֶרְעֲךָ כְּעֶפְרַת הָאָרֶץ"<sup>11</sup>. וכך הבטיח ה' לישראל אם יקיימו את התורה והמצוות: "וְהִפְרֵיתִי אֶתְכֶם וְהִרְבֵּיתִי אֶתְכֶם"<sup>12</sup>.

בנוסף וידי מעשרות הנאמר לאחר השלמת ביעור המעשרות, בערב פסח של שנה רביעית ושנה שביעית למנין שנות השמיטה, נאמר: "הַשְּׂקִיפָה מִמַּעַן קִדְשְׁךָ מִן הַשָּׁמַיִם וּבָרַךְ אֶת עַמְּךָ אֶת יִשְׂרָאֵל"<sup>13</sup>, ומבואר **במשנה**<sup>14</sup> שברכה זו היא ברכה "בבנים ובבנות".

כלומר מצוה זו מביאה ברכה לא רק לפרי האדמה, אלא גם לפרי הבטן. ומכאן אנו לומדים, שסתם ברכה היא "בבנים ובבנות", כי זה עיקר ברכתם של ישראל.

<sup>6</sup> רד"ק שופטים יב, ח.

<sup>7</sup> יומא כג ע"א.

<sup>8</sup> בראשית א, כח.

<sup>9</sup> בראשית כב, ז.

<sup>10</sup> בראשית כו, ד.

<sup>11</sup> בראשית כח, יד.

<sup>12</sup> ויקרא כו, ט.

<sup>13</sup> דברים כו, טו.

<sup>14</sup> ראה מעשר שני פ"ה, מ"ג.

<sup>15</sup> אברבנאל שופטים יב, ח.

<sup>16</sup> יבמות סב ע"ב.

<sup>17</sup> קהלת יא, ו.

<sup>18</sup> חידושי אגדות למהר"ל בבא בתרא צא ע"א.

"וַיֹּאמֶר בּוֹעַז לְנַעֲרוֹ הַנֶּצֶב עַל הַקּוֹצְרִים לְמִי הַנַּעֲרָה הַזֹּאת, וְכִי דָּרְכוּ שֶׁל בּוֹעַז לְשׂאוֹל בְּנַעֲרָה?"

והשיבו:

"אמר רבי אלעזר, דבר חכמה ראה בה: שני שבלין לקטה שלשה שבלין אינה לקטה. במתניתא תנא, דבר צניעות ראה בה: עומדות מעומד נופלות מיושב. 'זכה תדבקין עם נערת' (רות ב, ח), וכי דרכו של בועז לדבק עם הנשים? אמר רבי אלעזר, כיון דחזא: 'ותשק ערפה לחמותה ורות דבקה בה' (רות א, יד), אמר, שרי לאידבוקי בה."

דברים דומים אומרים חז"ל במדרש<sup>22</sup>:

"למי הנערה הזאת, ולא הוה חכים לה? אלא כיון שראה אותה נעימה ומעשיה נאים, התחיל שואל עליה. כל הנשים שוחחות ומלקטות וזו יושבת ומלקטת. כל הנשים מסלקות כליהם וזו משלשלת כליה. כל הנשים משחקות עם הקוצרים וזו מצנעת עצמה. כל הנשים מלקטות בין העמרים וזו מלקטת מן ההפקר."

בועז מצליח לראות מה שלא כולם רואים. הרבה עניים היו שם, הרבה פועלים היו שם, בחורים וגם בתולות, זקנים עם נערים. המון רב נקבץ אל תוך שדהו של בועז, חלקם ממונים על העבודה, חלקם באים ללקוט מתנות עניים, ליקוטי בתר ליקוטי. ומדובר בתקופה קשה של רעב ובצורת, תקופה בה כלתה הפרוטה מן הכיס.

רות היא גיורת - אין לה ייחוס, אין לה משפחה ואין מי שיעזור לה ללקט מן המשובח והטוב, "כל הנשים מלקטות בין העמרים וזו מלקטת מן ההפקר".

רות לוקחת מה שמגיע לה ומהיכן שמגיע לה ולא יותר. היא נקיה מגזל ומאבק גזל, למרות הפיתוי ולמרות הרעב. רות מתגלה במידותיה הטובות, "נעימה ומעשיה נאים", ובהקפדתה על צניעות פנימית וחיצונית, "כל הנשים שוחחות ומלקטות וזו יושבת ומלקטת. כל הנשים מסלקות כליהם וזו משלשלת כליה", וכן ניכרת היא בצניעות חברתית בין-אישית, "כל הנשים משחקות עם הקוצרים וזו מצנעת עצמה". בועז, למרות עושרו וגדולתו, מגלה רגישות ותשומת לב מיוחדת, כלפי עניי ישראל הבאים בשעריו, ומתוך רגישות זו הוא זוכה לגלות את 'אמה של מלכות'<sup>23</sup> וליטול חלק בהקמת מלכות בית דוד.

### גושי הלום – התקרבי למלכות

מבואר ב**גמרא**<sup>24</sup>, שרות נקראה בשמה מפני "שיצא ממנה דוד שריוה להקב"ה בשירות ותשבחות". המציאות החיצונית המורכבת - ימי הרעב והמחסור שעברו עליה ובדידותה כמי שהצטרפה לא מכבר לעם ישראל - לא העיבו על מצב רוחה. אמונתה היתה זכה, ועם כל עניותה לא חשה מחסור, כי היה לה עושר פנימי רוחני.

בועז פונה לרות ואומר לה: "לַעֲתָה הָאֵכָל גָּשִׁי הֵלֶם"<sup>25</sup>, ובכך הוא רומז למלכות, כדברי המדרש<sup>26</sup>:

"ונראה דבא לומר, שאין השמחה בריבוי בנים כלל, כי לפעמים הרבה בנים אין דבר בהם ומתו, ולפעמים אחד ממלא כל העולם, וזה שאמר 'אבצן זה בועז', כי היה לאבצן בנים הרבה מאוד וכולם מתו והיה לו בן אחד ונשאר קיים".

הכמות איננה עיקר. אם זכה אדם במשפחה ענפה וברוכת ילדים, בל יחשוב שהגיע אל השמחה השלמה, כי איננו יודעים מה ילד יום, ולפעמים די בבן אחד, כדי להביא את הגאולה.

ממשיך המהר"ל:

"ודע כי לא במקרה היה מה שמתו כל בניו גם אשתו הראשונה ונשא את רות והוליד עובד, כי היה לבועז שתי שמות, 'אבצן' ו'בועז', מצד שתי בחינות - אחת לרות המואביה, ובחינה אחת לאשה ישראלית. מן רות נולד ובא מלכות בית דוד, שהוא קיום העולם, ומן הישראלית יצא זרע של תהוה ואין בו ממש, כי לא היה מוכן בועז רק לולדות שיצא ממנה מלכות בית דוד, ולכך נקרא 'בועז', כי 'בו' המלכות שהוא 'עז', ולכך מתו בניו שהיה לו מאשתו הראשונה, כי זרע בועז היה ממקום שאין קיום לזרעו רק מכח מלכות בית דוד".

שני שמותיו של בועז מצביעות על שתי תקופות שונות בחייו - בתקופת חייו הראשונה היה נשוי לאשה ישראלית ובסוף חייו נשא את רות המואביה. נשמתו של בועז באה לעולם כדי להקים את שושלת בית דוד, ואין קיום לזרעו מבלי שימלא שליחותו וייעודו.

### המבזה אחרים ניטלת ממנו הברכה

בהמשך דבריו מסביר המהר"ל, שמלבד ההנהגה האלקית שהביאה למותם של בני בועז הראשונים, היה בכך גם משום עונש לבועז על כך שמתוך ריבוי הברכה זחה דעתו עליו ולא נהג בכבוד הראוי כלפי מנוח שלא נתברך בברכת בנים ובנות, וזו לשונו:

"ומה שאמר כי לא זימן את מנוח וכו'. בא ללמד כי האדם שיש לו ברכה בדבר מה, אל יהא קל בעיניו שאר בני אדם שאינם במדרגת [זאת], ואם מבזה שאר בני אדם, ה' יתברך נוטל ממנו הברכה, שאין זה ראוי בשביל הברכה שנתן ה' יתברך אליו, שיהיה מקיל באחרים. ואף אם הוא בעל ברכה מאד, ה' יתברך נוטל ממנו...".

כאשר ברכת ה' גורמת לאדם שתזוח דעתו עליו, וינהג בזלזול כלפי אחרים, הברכה סרה ממנו.

### בועז מגלה רגישות ותשומת לב מיוחדת

נראה כי התיקון לייחסו המשפיל של 'אבצן' כלפי מנוח בא מאוחר יותר, בשמו החדש 'בועז', כאשר הוא פונה אל הקוצרים ומעניק להם יחס של כבוד, 'וְהָיָה בְּעַז בָּא מִבֵּית לָחֶם וַיֹּאמֶר לְקוֹצְרֵים ה' עִמָּכֶם"<sup>19</sup>.

העם היה במצב מורכב, בימי רעב ומבוכה. כל אחד היה סגור בתוך עצמו, עסוק בצרותיו הפרטיות, והנה בא בועז ומביט בזולת ומגלה אכפתיות ומתעניין בשלום הקוצרים ומברכם.

יחסו המיוחד אל הזולת מתגלה פעם נוספת כאשר הוא שואל אודות רות המואביה "לְמִי הַנַּעֲרָה הַזֹּאת"<sup>20</sup>, וכבר הקשו חז"ל<sup>21</sup>:

<sup>19</sup> רות ב, ד.

<sup>20</sup> רות ב, ה.

<sup>21</sup> שבת ק"ג ע"ב.

<sup>22</sup> רות רבה ד, ט.

<sup>23</sup> ראה ילקוט שמעוני רות רמז תקצו.

<sup>24</sup> בבא בתרא י"ד ע"ב.

<sup>25</sup> רות ב, יד.

<sup>26</sup> רות רבה ה, י.

אולם לפי דברי הגמרא שהבאנו לעיל, שאבצן זה בועז, בועז חי למעלה משלוש מאות שנה, כמבואר ברש"י בספר דברי הימים<sup>29</sup>.

### אפיריון למלכות ישראל

הכל הרגישו כי הם עדים לדבר גדול אשר קם בישראל וברכו את בועז בברכה הכל כך נפלאה, שעד היום אנו משתמשים בה: "יתן ה' את האשה הבאה אל ביתך כרחל וכלאָה אשר בנו שתיקה את בית ישראל... ויהי ביתך כבית פרץ אשר ילדה תמר ליהודה מן הזרע אשר יתן ה' לך מן הנערה הזאת"<sup>30</sup>.

אפיריון למלכות ישראל נשזר מחוטי החסד אשר משכו ותיקנו האמהות הראשונות - רחל ולאה.

כשם שרחל ולאה נטהרו מגילולי ארם והתקדשו בקדושת ישראל, והיוו נדבך חשוב בדרך לגאולתם של ישראל, וכמוהן גם תמר הבאה מדרך תמנתה, כך תזכה גם רות להביא את בשורת המלכות והגאולה.

"וַיֹּאמֶר לָהּ בְּעֹז לַעֲת הָאֶחָד גִּשִּׁי הַלֵּם, רַבִּי יוֹחָנָן פֶּתַר בֵּה שִׁית שְׁטִין. מְדַבֵּר בְּדוּד, 'גִּשִּׁי הַלֵּם' קְרוֹבִי לַמַּלְכוּת, וְאִין 'הַלֵּם' אֵלֹא מַלְכוּת, הִדָּא הוּא דְכָתִיב: 'כִּי הִבִּיאֲתָנִי עַד הַלֵּם' (שְׁמוּאֵל ב' ז, יח)."

רות היתה בת ארבעים, ואילו בועז היה בן שמונים<sup>27</sup>, ערב מיתתו. וכך כתוב ב"ספר יוחסין"<sup>28</sup> לרבי אברהם זכות:

"ושלמון הוליד את בועז דמתקרי אבצן ומתו כל בניו ובנותיו. ובזקנותו בן פ' שנה לקח את רות בת מ' שנה אמה של מלכות, שהיתה בימי שלמה לצדו בכסא מלוכה עם בת שבע, וכל זה כפי המדרש".

נמצא אם כן, שרות זכתה לאריכות ימים מופלגת, ונתקרבה למלכות לא רק בהיותה 'אמה של מלכות' אלא זכתה לשבת לצדו של שלמה, בן נינה, בכסא המלכות.

בהמשך מציין רבי אברהם זכות, שאמנם לפי דעת המדרש בועז היה בן שמונים שנה כשהתחתן עם רות, ובאותו לילה נפטר,

<sup>29</sup> רש"י דברי הימים א' ב, יא.

<sup>30</sup> רות ד, יא-ב.

<sup>27</sup> ראה רות רבה ו, ב.

<sup>28</sup> ספר יוחסין מאמר ראשון ד"ה והזקנים קיבלו.